

РЕЦЕНЗІЯ

доцента кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В. З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України, кандидата юридичних наук, доцента НОВАК Тамари Сергіївни на дисертацію ГУЦОЛА Руслана Івановича на тему: «Правове становище агрохолдингів в Україні», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» галузі знань 08 «Право»

Актуальність теми. Сучасний агропромисловий комплекс України характеризується наявністю таких потужних вертикально-інтегрованих суб'єктів, як агрохолдинги. Акумулюючи значні ресурси – від природних до трудових, агрохолдинги набувають все більшого впливу при формуванні векторів розвитку української економіки загалом та вітчизняного сільського господарства зокрема. Процеси концентрації та інтеграції капіталу в аграрній сфері, що відображаються у діяльності агрохолдингів, будучи складним соціально-економічним і правовим явищем, допоки в умовах сучасного законодавчого поля України ще не отримали належного нормативного регулювання та теоретичного осмислення. Не зважаючи на специфіку аграрного сектору та відповідно особливостей діяльності агрохолдингів наразі правове становище цих суб'єктів визначається нормами загального законодавства. Спеціальне законодавство у цій сфері фактично відсутнє. Відсутнє й єдине бачення правового статусу агрохолдингів у юридичній науці, що свідчить про недостатню дослідженість цієї проблематики. Зазначене підкреслює своєчасність та актуальність проведення комплексного наукового дослідження правового становища агрохолдингів в Україні, що слугуватиме не лише удосконаленню національного законодавства, а й забезпеченню ефективного функціонування аграрного сектору, правової визначеності для учасників агрохолдингів і підвищенню інвестиційної привабливості галузі.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз змісту рецензованої роботи, змісту публікацій автора дозволяють зробити висновок, що результати, отримані при дослідженні особливостей правового становища агрохолдингів в Україні є науково обґрунтованими та достовірними. Вони відповідають меті та завданням роботи. Їх досягнення стало можливим через застосування вдало підібраного методологічного інструментарію, який включив такі методи наукового пізнання, як філософських (діалектичний), загальнонаукові (формально-логічний, методи аналізу та синтезу) і спеціально-наукові методи (історико-правовий, формально-юридичний, порівняльно-правовий). Доведеність наведених здобувачем висновків базується на грамотному використанні й комплексному аналізі значного масиву джерельної бази як теоретичного, так і практичного змісту (список використаних джерел налічує 258 найменувань). Структура дисертації, логіка розгляду поставлених питань, рівень аргументації основних положень та висновків, що виносяться на захист, форма викладення

матеріалу та оформлення відповідають вимогам МОН України, які ставляться до такого виду наукових робіт.

Структура дисертаційного дослідження Руслана Гуцола характеризується логічністю та послідовністю. Це дозволило автору об'єктивно й всебічно дослідити теоретичні та практичні проблемні аспекти правового становища агрохолдингів в Україні. Рецензована робота фактично є першим в сучасній Україні комплексним монографічним дослідженням проблем правового становища агрохолдингів в Україні, що зумовлює наукову новизну положень дисертації.

У дисертації Руслана Гуцола здійснено ґрунтовний аналіз теоретичних і законодавчих засад правового становища агрохолдингів в Україні; правового забезпечення створення і функціонування агрохолдингів за законодавством України; охарактеризовано сучасний стан та напрями удосконалення правового регулювання земельних відносин агрохолдингів України, у тому числі з урахуванням міжнародного (європейського) досвіду.

Заслугує на увагу проведена здобувачем етапізація розвитку правового забезпечення холдингових відносин в Україні починаючи з 1991 року й до сьогодення, з визначенням характерних рис, переваг та недоліків на кожному етапі.

Значним внеском в теорію правової науки можна вважати визначення здобувачем юридичних ознак агрохолдингів, що у сукупності відрізняють їх від інших господарських об'єднань холдингового типу.

Позитивним акцентом рецензованої роботи є приділення автором значної уваги питанням правового забезпечення створення і функціонування агрохолдингів за законодавством України. Зокрема висновки щодо створення сільськогосподарського акціонерного товариства як материнської компанії агрохолдингу, формування його статутного фонду, процесу функціонування та ліквідації (банкрутства) з урахуванням особливостей, що визначаються специфікою сільськогосподарського виробництва (насамперед, його сезонністю) й високою ризикованістю функціонування (несприятливі природно-кліматичні умови, надзвичайні випадки тощо).

Заслугує на увагу пропозиція автора щодо створення Державного реєстру холдингових компаній України як ресурсу для отримання офіційної інформації щодо кількості холдингів, зокрема, які здійснюють свою діяльність в аграрному секторі економіки.

Цінними з теоретичної та практичної точки зору є напрацювання здобувача щодо визначення рівнів управлінських відносин в агрохолдингах з їх поділом на: внутрішні управлінські відносини в холдинговій компанії; внутрішні управлінські відносини в корпоративних підприємствах; зовнішні управлінські відносини між холдинговою компанією та корпоративними підприємствами.

Доцільними й своєчасними (враховуючи реалії сьогодення та перспективи повоєнного відновлення України) є пропозиції щодо встановлення на законодавчому рівні підвищеної соціальної відповідальності агрохолдингів, визначення їх обов'язку щодо першочергового працевлаштування місцевих жителів, участі в розбудові соціальної інфраструктури сільських територій тощо та формування правового механізму забезпечення реалізації відповідних заходів.

Є перевагою рецензованої роботи й дослідження проблем правового регулювання земельних відносин в агрохолдингах та ризиків, пов'язаних із концентрацією земель сільськогосподарського призначення цими суб'єктами через відкриття ринку земель. Слушним є висновок, що функціонування агрохолдингів повинно узгоджуватися із стратегією зрівноваженого розвитку сільських територій у контексті реформи децентралізації та створення об'єднаних територіальних громад.

Характеризуються науковою новизною й інші положення дисертації.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання полягає в тому, що вони мають як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані у: науково-дослідній сфері – у подальших наукових розробках актуальних проблем правового становища агрохолдингів; нормотворчій діяльності – при вдосконаленні сучасного аграрного і земельного законодавства, зокрема розробленні змін і доповнень до нормативно-правових актів, що визначають правове становище агрохолдингів; правозастосовній діяльності – для уніфікації практики реалізації норм чинного аграрного і земельного законодавства у сфері створення і функціонування агрохолдингів; навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Аграрне право», «Земельне право», і відповідних спекурсів, а також при підготовці навчальної та навчально-методичної літератури із цих дисциплін.

Таким чином, рецензована дисертація може слугувати теоретичною основою для проведення науково-прикладних досліджень з проблем правового становища агрохолдингів в Україні, а висновки та рекомендації, що сформовані Русланом Гуцолом, стануть в нагоді під час вдосконалення чинного та формування перспективного національного законодавства.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладено у 9 наукових працях, з яких 3 статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 2 статті у наукових виданнях інших держав, 4 тези наукових доповідей.

Зазначені публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертаційного дослідження.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійно виконаною кваліфікаційною науковою працею із науково-обґрунтованими висновками та рекомендаціями, які подано автором для публічного захисту. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або слів без оформлення належного цитування. Таким чином, у дисертаційному дослідженні Руслана Гуцола відсутні порушення академічної доброчесності.

Оцінюючи позитивно роботу, слід зазначити, що зміст дисертації, як і будь-якого творчого, самостійного дослідження, містить деякі **недоліки та дискусійні положення**, на яких зупинимося детальніше:

1. Досліджуючи генезис правового забезпечення створення і функціонування агрохолдингів в Україні (підрозділ 1.1 роботи) автор виділяє три етапи у розвитку правового забезпечення холдингових відносин в Україні: перший (1991–2002 рр.) – етап становлення правового забезпечення холдингових відносин, які поширювали свою дію і в аграрній сфері; другий (2003–2005 рр.) етап формування законодавчих засад для створення і функціонування холдингів; третій (2006 р. – до нині) етап розвитку спеціального правового забезпечення холдингових відносин. Не заперечуючи такого бачення, вважаємо, що робота значно б збагатилася у разі виділення автором додаткових етапів правового забезпечення холдингових відносин в Україні, зважаючи на посилення євроінтеграційних процесів, запуску ринку землі, реакції на виклики воєнного часу, законодавчі новації щодо реформування господарського законодавства.

2. Однією з ознак агрохолдингу автор визначає створення агрохолдингової компанії в організаційно-правовій формі виключно публічного акціонерного товариства (с. 20, 21, 53, 77 та ін. роботи). Водночас чинне законодавство – Закон України «Про холдингові компанії в Україні» (ч. 1 ст. 1) не містить імперативних положень щодо типу акціонерного товариства при створенні холдингових компаній. Тому вищевказана позиція автора потребує додаткової аргументації.

3. Задля «підтримки створення і функціонування малих та середніх сільсько-господарських товаровиробників, у тому числі розвитку фермерських господарств» здобувач пропонує «внести зміни до вітчизняного законодавства у частині виключення агрохолдингів та корпоративних підприємств з програм державної підтримки сільського господарства (крім програм, спрямованих на розвиток тваринницької галузі)» (с. 19, 123, 138 роботи). Віддаючи належне таким авторським напрацюванням вважаємо таку пропозицію дискусійною зважаючи на наступне. Категорія «корпоративні підприємства» є дуже широкою і позбавлення можливості отримання підтримки з боку держави для всіх відповідних суб'єктів, що задіяні в сільському господарстві, на нашу думку, є не виправданим кроком

особливо враховуючи проблеми та ризики ведення сільськогосподарської діяльності в умовах війни. Доцільним було б розробити додаткові критерії для отримання державної підтримки, корпоративними підприємствами, що діють в агросфері, які б унеможливлювали зловживання з боку агрохолдингів.

Водночас, висловлені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Р. І. Гуцола, оскільки носять переважно дискусійний, уточнюючий та рекомендаційний характер, підкреслюють складність досліджуваної проблематики та в цілому не зменшують як наукового, так і практичного значення рецензованої дисертації.

Загальний висновок. Загальний аналіз роботи дозволяє визначити її як завершене наукове дослідження належного наукового рівня, яке має вагоме теоретичне і практичне значення. Висновки та узагальнення, пропозиції здобувача, викладені в роботі, є обґрунтованими. Належним чином здійснена дисертантом апробація результатів дослідження – в наукових публікаціях, виступах на наукових та науково-практичних конференціях. Дисертаційне дослідження Руслана Гуцола не містить порушень академічної доброчесності.

Дисертація на тему: «Правове становище агрохолдингів в Україні» відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор Гуцол Руслан Іванович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» галузі знань 08 «Право».

Рецензент доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В. З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України, кандидат юридичних наук, доцент ТАМАРА НОВАК